

An Analysis of the Body of Knowledge Pertaining to Temples and Lanna Viharas in Mueang District, Chiang Mai Province

การวิเคราะห์องค์ความรู้วัดและวิหารล้านนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Kanok Sukmanee* and Watsaporn Arayaphan

กนก สุขมณี* และ วรพร อารยะพันธ์

Department of Library and Information Science, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

*Corresponding author: knsn032522@gmail.com

Received August 30, 2023 ■ Revised November 27, 2023 ■ Accepted December 1, 2023 ■ Published December 28, 2023

Abstract

This research analyzed the body of knowledge related to temples and Lanna Viharas (large halls in Thai temples) in Mueang District in Chiang Mai Province. This study adopted a qualitative approach, incorporating an examination of documentary data and conducting semi-structured interviews. The research tools were a content analysis form, a semi-structured interview form, and non-participant observation. The researcher examined information gleaned from documents and relevant research studies. The population under study comprised temples in Mueang District, Chiang Mai Province, with twenty-four temples and Viharas purposively selected for the research.

The research findings revealed that the analysis of temple knowledge in Mueang District, Chiang Mai Province revealed insights into four issues, illustrated concepts of temple construction, temple layouts, the historical background and reconstruction of temples, and the current state and utilization of areas within the temple. Furthermore, the analysis of knowledge related to the Lanna Viharas in the temples in Mueang District, Chiang Mai Province revealed insights into seven issues, the types of temples, shapes of Viharas, materials used and construction techniques, schools of craftsman and their skills, dating of age and temple styles, architectural styles, and features of the Viharas' arts and decoration. This research has contributed metadata attributes through the analysis of the body of knowledge related to the temples and Lanna Viharas in Mueang District, Chiang Mai Province. These attributes can be further developed into a complete metadata schema.

Keywords: body of knowledge, temple in Mueang District, Chiang Mai Province, Lanna Vihara

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้วัดและวิหารล้านนาในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เนื้อหา แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูล และความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ วัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง จำนวน 24 วัด (วิหารล้านนา 24 หลัง)

ผลการวิจัยพบว่า 1) การวิเคราะห์องค์ความรู้วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดการสร้างวัด แผนผังรูปแบบวัด ประวัติความเป็นมาและการสร้างบูรณะ และสภาพปัจจุบันและการใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในวัด และ 2) การวิเคราะห์องค์ความรู้วิหารล้านนาในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 7 ประเด็น ได้แก่ ประเภทวิหาร รูปทรงวิหาร วัสดุที่ใช้และเทคนิคการสร้าง สกulpture และฝีมือช่าง การกำหนดอายุสมัยและแบบศิลปะของวิหาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และลักษณะทางศิลปกรรมวิหารและการประดับตกแต่ง ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ได้องค์ประกอบเมตาดาตาที่มาจากการวิเคราะห์องค์ความรู้วัดและวิหารล้านนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดการพัฒนาเป็นเค้าร่างเมตาดาตาที่สมบูรณ์ได้ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การวิเคราะห์องค์ความรู้, วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, วิหารล้านนา

■ บทนำ (Introduction)

เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่มีการสร้างเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1839 หรือหากนับเวลาถึงในปัจจุบัน 727 ปีที่ผ่านมา และมีความเจริญก้าวหน้าตั้งแต่สมัยพญามังราย พญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา และพญาร่วงแห่งกรุงสุโขทัย โดยสามกษัตริย์ทรงขนานนามเมืองว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ และได้มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านการศาสนามีความมั่นคงเจริญก้าวหน้าและมีโบราณวัตถุและโบราณสถานที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวัดที่ถือว่าเป็นพุทธศาสนสถานที่สำคัญในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (Fine Arts Department, 1999) อาจกล่าวได้ว่า วัด คือ ศาสนสถานที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งหมายถึงตัวอาคารและปูชนียวัตถุ รวมถึงบริเวณวัดเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์และการบำเพ็ญศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน (Anantasirir, 2021) โดยมีเสนาสนะอื่น ๆ ภายในวัด เช่น กุฏิ อุโบสถ หอไตร และศาลาการเปรียญ (Phra-thepwetee [Prayut Payutto], 1993) ส่วนวิหาร มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีคำว่า วิหาโร หมายถึง สถานที่อยู่ หรือจำพรรษาของภิกษุ (Jongjitngam, 2021; Boonyasurat, 2022) อาจกล่าวได้ว่า วัดและวิหารถือเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์และเจ้านาย รวมถึงพิธีกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ที่สำคัญที่มักใช้วัดและวิหารหลวงในการประกอบพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมสำคัญเหล่านี้จะต้องใช้พระเถระชั้นผู้ใหญ่ในการประกอบพิธีกรรม (Laoratanurak & Srisuwan, 2018)

วัดและวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นอีกสถานที่ที่หนึ่งที่มีความสำคัญทางศาสนามาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนและยังเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ของคนภายในชุมชน ซึ่งวัดแต่ละแห่งที่มีความโดดเด่น สวยงาม และประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ ได้แก่ วัดดวงดี เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญวัดหนึ่งอยู่ใกล้กับคุ้มกลางเวียง (Fine Arts Department, 1999) วัดบุพพาราม (วัดสวนดอก) มีพระเจ้าแก้วตอ พระพุทธปฏิมาค่าคิง วัดเวฬุวนาราม (วัดกู่เต้า) มีพระเจดีย์ทรงบาตรคว่ำ 5 ชั้น วัดบุพพาราม มีปราสาทที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเงินหอมณเฑียรธรรม เป็นมณฑปปราสาทจตุรมุขทรงล้านนา 2 ชั้น วัดพระสิงห์วรวิหาร มีพระพุทธรูปสีหคั วัดสังฆาราม (วัดเชียงใหม่) มีวิหารหลวง หอไตรกลางน้ำที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ และวัดโชติการาม (วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร) มีพระธาตุเจดีย์หลวงเสาอินทขิล วิหารพระบูรพาจารย์หลวงปู่มั่น วิหารจตุรมุขบูรพาจารย์ และวิหารพระนอน เป็นต้น (Ruenkhum et al., 2021) ซึ่งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดนี้มีความสัมพันธ์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และวิหารมืองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถ่ายทอดผ่านงาน

ด้านศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ นิทาน คติธรรม และหลักธรรม เป็นต้น (Phrakhruphiphitcha-rutham et al., 2021)

ที่ผ่านมามีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับวัดในเขตเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการศึกษาในประเด็นที่หลากหลาย ดังเช่น งานวิจัยของ Rujirojwarangkul (2015) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มวัดป่าเชิงดอยสุเทพ: งานศิลปกรรมและบทบาททางสังคมของเมืองเชียงใหม่ในสมัยราชวงศ์มังราย ซึ่งเป็นการศึกษางานศิลปกรรมภายในพื้นที่กลุ่มวัดป่าเชิงดอยสุเทพ จำนวน 9 วัด ได้แก่ วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม วัดป่าแดงหลวง วัดพระธาตุแสงจันทร์ วัดฤๅษีชีวกะ วัดพระนอน วัดกู่ผีบ้า (ร้าง) โบราณสถานร้างด้านหน้าวัดอุโมงค์ วัดฝายหิน และวัดตโปทาราม (ร้าง) ส่วนงานวิจัยของ Phrakrutheerasutapoj [Sa-ngai Chaiwong] & Harukhamja (2020) ศึกษาองค์ประกอบพุทธสถาปัตยกรรมล้านนาและความเชื่อมโยงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ สำหรับงานวิจัยของ Ruenkhum et al. (2021) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัดสวนดอก: สืบปลายะสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยของ Eakjan et al. (2022) ที่ศึกษาการสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมล้านนาใน 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย และงานวิจัยของ Peungphut and Chaiyaporn (2022) ได้ศึกษาแนวคิดในการออกแบบ รูปแบบผังพื้นที่และการออกแบบของพระวิหารวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาเกี่ยวกับคตินิยมการสร้างวัด คติความเชื่อ แผนภูมิประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ พุทธศิลปกรรมล้านนา สถาปัตยกรรม และจิตรกรรมฝาผนังในเขตเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จะเห็นได้ว่า ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้วัดในเขตเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ในประเด็นแนวคิดการสร้างวัด แผนผังรูปแบบวัด ประวัติความเป็นมาและการสร้างบูรณะ และสภาพปัจจุบันและการใช้ประโยชน์ นอกจากนี้จากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจภาคสนาม พบว่าองค์ความรู้วิหารในวัดเขตเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่เกี่ยวกับประเภทของวิหาร รูปทรงวิหาร วัสดุที่ใช้และเทคนิคการสร้างสกุลช่างและฝีมือช่าง การกำหนดอายุสมัยและแบบศิลปะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะทางศิลปกรรมและการประดับตกแต่งของวัดล้านนาในพื้นที่นี้มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีศิลปกรรมและรูปแบบทางโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแล้ว ยังมีประวัติศาสตร์อันยาวนานและจิตรกรรมฝาผนังที่โดดเด่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับวัด

และวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการเผยแพร่สู่สาธารณชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

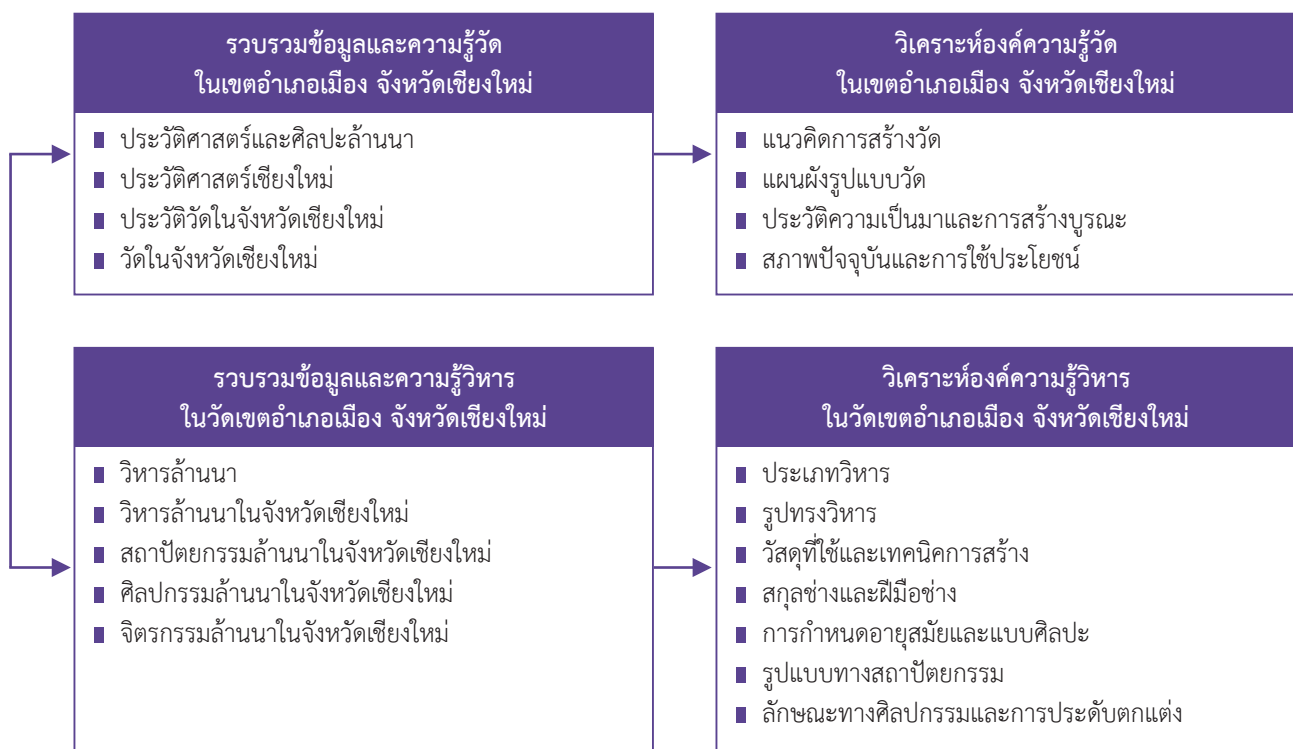
1. เพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์องค์ความรู้วัดในเขต

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

Figure 1

Conceptual Framework

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย (Methodology)

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์ การสำรวจและลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในวัดเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงความสำคัญและทำความเข้าใจทางประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา วัดในจังหวัดเชียงใหม่ วิหารล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ สถาปัตยกรรมล้านนา ศิลปกรรมล้านนา และจิตรกรรมล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในประเด็นแนวคิดการสร้างวัด แผนผังรูปแบบวัด ประวัติความเป็นมาและการสร้างบูรณะ และสภาพปัจจุบันและการใช้ประโยชน์

2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้วิหารล้านนาในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในประเด็น ประเภทของวิหาร รูปทรงวิหาร วัสดุที่ใช้และเทคนิคการสร้าง สกulpture และฝีมือช่าง การกำหนดอายุสมัยและแบบศิลปะ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และลักษณะทางศิลปกรรมและการประดับตกแต่ง

2. วิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดและวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ วัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ที่จดทะเบียนกับกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 จำนวน 28 วัด เมื่อทำการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด พบว่ามีวัดร้างที่เป็นกลุ่มศึกษา จำนวน 3 วัด คือ วัดแก้ว คือ วัดนางเหลียว และวัดป่าเขตต์ และอีก 1 วัด คือ วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม เป็นวัดที่ไม่มีวิหาร ทำให้ทั้ง 4 วัดดังกล่าวไม่เข้า

เกณฑ์ในการคัดเลือก ผู้วิจัยทำการคัดออกจากการวิจัย เหลือวัดที่ศึกษาจริง จำนวน 24 วัด โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกวิหารที่โดดเด่นในวัดเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 24 หลัง ได้มีข้อกำหนดเบื้องต้นถึงตัวอย่างวิหารที่ทำการศึกษ โดยใช้เกณฑ์กำหนดข้อใดข้อหนึ่งหรือมากกว่า ดังนี้

- 3.1 เป็นวิหารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และชุมชน
- 3.2 เป็นวิหารที่มีการใช้งานอยู่ที่ไม่ร้าง
- 3.3 เป็นวิหารที่ได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากร
- 3.4 เป็นวิหารที่มีหลักฐานการสร้างและการบูรณะ
- 3.5 เป็นวิหารที่มีหลักฐานทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เพียงพอจะนำมาอ้างอิงได้
- 3.6 เป็นวิหารที่สะท้อนงานฝีมือของช่างล้านนา
- 3.7 เป็นวิหารที่รู้จักทั่วไปในปัจจุบัน

จากเกณฑ์ข้างต้น สามารถคัดเลือกวิหารในวัดเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาได้ทั้งสิ้น 24 หลัง ส่วนใหญ่เป็นวิหารที่มีคุณสมบัติครบทุกข้อ และมากกว่า 6 ข้อขึ้นไป ซึ่งก็ถือว่าเข้าหลักเกณฑ์ในข้อกำหนดเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างวิหารที่ใช้เป็นกรณีศึกษา

4. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 24 รูป/คน โดยใช้เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ ความเข้าใจ และความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับวัดและวิหารทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นอย่างดี ได้แก่ 1) เจ้าอาวาส/รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 10 รูป 2) พระภิกษุสงฆ์หรือผู้แทนของวัด จำนวน 10 รูป/คน และ 3) เจ้าหน้าที่ของวัด/ผู้ดูแลวัด จำนวน 4 คน

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบวิเคราะห์เนื้อหา แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด และแบบบันทึกการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนามจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยดำเนินการขอหนังสือรับรองการวิจัยที่ออกโดยสำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Chiang Mai University Research Ethic Committee: CMUREC) จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ เมื่อแก้ไขเสร็จสมบูรณ์แล้วก็นำไปสัมภาษณ์กับ

กลุ่มตัวอย่างจริง โดยทำบันทึกเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลกับเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์หรือผู้แทน โดยวิธีการลงพื้นที่ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากวัดที่เลือกศึกษา 24 แห่ง ในช่วงระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ จนถึง 31 มีนาคม 2566 โดยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามใช้วิธีการสำรวจและบันทึกภาพจากป้ายบอกประวัติความเป็นมาของวัด ประวัติการสร้างวิหาร ศิลปากรหรือศึกษาเอกสารที่ทางวัดแจกให้กับประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงเอกสารด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับการสำรวจข้อมูลและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม และพรรณนาจากแนวคิดหลักการ และทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดและวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ด้วยการเขียนบรรยายสรุปเนื้อหาโดยภาพรวมที่มีความสอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์องค์ความรู้วัดและวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และถอดองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และอธิบายเป็นความเรียง

7. การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสำรวจข้อมูลและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม

8. การสรุปผลองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์องค์ความรู้วัดและวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์

9. การเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้ด้วยวิธีการเขียนบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยลงในวารสารวิชาการที่ได้มาตรฐานระดับชาติ

■ ผลการวิจัย (Results)

การนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า

1.1 แนวคิดการสร้างวัด ผลการวิจัยพบว่า วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ให้ความสำคัญกับคติและความเชื่อทางพระพุทธศาสนามากกว่าการนับถือผี แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) คติการบูชาพระธาตุ 2) คติจักรวาล (Sodabunlu, 2003) และ 3) โหราศาสตร์แบบทักษา ปรากฏดัง Table 1

Table 1

Concept of Building the Temple in Mueang District, Chiang Mai Province

แนวคิดการสร้างวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดการสร้างวัด	คติและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
1. คติการบูชาพระธาตุ	เชียงใหม่และล้านนาให้ความสำคัญกับคติทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับคติการบูชาพระธาตุในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษและเขตที่อยู่อาศัยของชุมชนลัวะพื้นถิ่น
2. คติจักรวาล	การสร้างเจดีย์หลวงบรรจุพระธาตุ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางเมืองเชียงใหม่ เสมือนประดุกเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางจักรวาลตามคติโลกศาสตร์
3. โหราศาสตร์แบบทักษา	เป็นการใช้เวทदानพเคราะห์ในการคำนวณฤกษ์ยามแทนดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 องค์ ในทางคติสัญลักษณ์ กำหนดให้มีการสร้างพื้นที่เวียงเป็นรูปจตุรัสล้อมรอบด้วยคูน้ำที่สื่อถึงภาพจำลองอาณาเขตจักรวาลพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์

1.2 แผนผังรูปแบบวัด ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่มีรูปแบบและแผนผังที่ค่อนข้างแน่นอน เกือบทุกวัดจะนิยมวางแผนผังให้ประตูโขงวิหารและเจดีย์เป็นแนวเส้นตรง โดยเจดีย์และวิหารวางตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก (Sukanthasirikul et al., 2022) และวิหารจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกของเจดีย์ แล้วนิยมสร้างกุฏิ หอไตร อุโบสถบนที่ดินข้างวิหาร (Ounjaijin, 2010; Boonyasurat, 2022)

1.3 ประวัติความเป็นมาและการสร้างบูรณะ พบว่าวัดแห่งแรกของเชียงใหม่เริ่มมาตั้งแต่สมัยพญามังราย (พ.ศ. 1781-1890) ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังรายในสมัยกรุงธนบุรีคือ วัดเชียงมั่น สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1839 โดยมีจดทะเบียนกับกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 จึงได้มีการจดทะเบียนวัดในเขตเมืองเชียงใหม่ และมีชื่อวัดเป็นทางการดังกล่าวนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีประวัติความเป็นมาและการสร้างบูรณะ จำนวน 24 วัดสรุปพอสังเขป ดังนี้

1.3.1 วัดกู่เต้า ตั้งอยู่ที่บ้านกู่เต้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 6 ไร่ 2 งาน สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1993 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 1995 (Department of Religious Affairs, 1990) ชาวบ้านจะเรียกสั้น ๆ ว่า วัดกู่เต้า โดยมีเจดีย์ที่มีลักษณะคล้ายกับน้ำเต้าจึงเรียกว่า เจดีย์กู่เต้า (Ruenkhum et al., 2021)

1.3.2 วัดเกตการาม (เกตูการาม) ตั้งอยู่เลขที่ 96 บ้านเกต ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 6 ไร่ 51 งาน ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1971 สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 1981 (Department of Religious Affairs, 1990; The 7th Regional Office Fine Arts, Chiang

Mai, 2018)

1.3.3 วัดเจ็ดยอด (วัดโพธารามมหาวิหาร) เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งอยู่เลขที่ 90 หมู่ที่ 2 บ้านเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 37 ไร่ 3 งาน 61 ตารางวา สร้างเมื่อ พ.ศ. 1998 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 1998 (Department of Religious Affairs, 1990; Anantasirirat, 2021)

1.3.4 วัดเจดีย์หลวงวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (Department of Religious Affairs, 1990; Anantasirirat, 2021) สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่ดินตั้งวัด มีเนื้อที่ 32 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา (Anantasirirat, 2021) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1934 เดิมชื่อวัดโชติการาม หรือวัดราชภูภาคาร (Department of Religious Affairs, 1990) หรือวัดราชภู หรือภูการาม (Ongsakul, 2016) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2516 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 30 เมตร ยาว 60 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.5 วัดเชียงมั่น ตั้งอยู่เลขที่ 171 บ้านเชียงมั่น ถนนราษาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 7 ไร่ 3 งาน 97 ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1839 เป็นวัดแรกของเชียงใหม่ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2449 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 10 เมตร ยาว 21 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990; Ongsakul, 2016)

1.3.6 วัดเชียงยืน ตั้งอยู่เลขที่ 160 ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เดิมเรียกว่า วัดชีวาชีวะ-วิสราม (Fine Arts Department, 1999) เป็นวัดที่มีความสำคัญ

ด้วยอีกวัดหนึ่งเพราะการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์มักจะไปสักการะที่วัดนี้ด้วย ดังเช่น ปี พ.ศ. 2088 เมื่อพระไชยเชษฐาเสด็จมาจากล้านช้างเพื่อมาครองเมืองเชียงใหม่ หรือคราวที่พระเจ้ากาวิละจะเข้าเมืองเชียงใหม่ก็ระบุว่า เป็นประเพณีที่ต้องมาสักการะพระพุทธรูปสำคัญในวิหารวัดเชียงยืนด้วย (Department of Religious Affairs, 1990; Fine Arts Department, 1999)

1.3.7 วัดดวงดี ตั้งอยู่เลขที่ 228 ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 2 ไร่ 60 ตารางวา สร้างเมื่อ พ.ศ. 1910 มีชื่ออื่นที่เรียกกันว่า วัดคงดี (Ongsakul, 2016) วัดพันธนมดี วัดอุดมดี วัดพนมดี วัดต้นหมกเหนือ และวัดต้นหมากเหนือ (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.8 วัดบวรนครหลวง เป็นวัดสังกัดมหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 24 บ้านบวรหลวง หมู่ที่ 1 ถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ตำบลท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ วัดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานในเอกสารตำนานและพงศาวดาร จากลักษณะรูปแบบศิลปกรรมสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา (Fine Arts Department, 1999)

1.3.9 วัดบุพพาราม ตั้งอยู่เลขที่ 143 ถนนท่าแพ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 4 ไร่ 29 ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2039 ชาวบ้านเรียกว่า วัดอุปา มีประวัติความเป็นมากล่าวไว้ว่า พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ทรงสร้างเมื่อปีมะโรง เดือน 11 แรม 7 ค่ำ วันอังคาร จุลศักราช 858 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2070 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 8 เมตร ยาว 14 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.10 วัดปราสาท ตั้งอยู่ถนนอินทวโรรส ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 3 ไร่ 3 งาน 10 ตารางวา วัดปราสาท สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2035 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2040 (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.11 วัดป่าแดงมหาวิหาร ตั้งอยู่บ้านหลังห้า ถนนสุเทพ ซอย 5 หมู่ที่ 8 ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 13 ไร่ 2 งาน 57 ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1974 ในทะเบียนวัดของจังหวัดเป็นชื่อ วัดป่าแดง ชาวบ้านเรียกว่า วัดป่าแดงหลวง พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิราชาธิราช หรือพระเจ้าติโลกราช ทรงสร้างวัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 1995 (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.12 วัดผาตลาด ตั้งอยู่เลขที่ 101 บ้านห้วยผาตลาด หมู่ที่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 235 ไร่ วัดผาตลาด เดิม

เป็นวัดร้าง กระทรวงศึกษาธิการประกาศยกเลิกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2524 (Department of Religious Affairs, 1990) และถูกบูรณะขึ้นอีกครั้งในราว พ.ศ. 2534

1.3.13 วัดพระเจ้าเม็งราย หรือวัดกาละก้อด ตั้งอยู่เลขที่ 21 บ้านพระเจ้าเม็งราย ถนนราชมรรคา ซอย 6 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 4 ไร่ 3 งาน 3 ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1839 เดิมชื่อวัดคานคอด ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า กาละก้อด (Department of Religious Affairs, 1990; Fine Arts Department, 1999) และมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัดศรีสร้อย ทำแจ้ง เป็นวัดที่พญาเม็งรายโปรดให้สร้างขึ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 1839 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 7 เมตร ยาว 17 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.14 วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 124 บ้านดอยสุเทพ หมู่ที่ 9 ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ชื่อดอยสุเทพมีที่มาจากชื่อ ฤๅษีสุนเทพ หรือ สุเทพะฤๅษี ยังมีชื่อเรียกอื่นว่า ดอยอุจจุบัปพต หรือดอยอ้อยช้าง (Nakhonphanom et al., 2018) มีขนาดเนื้อที่ 36 ไร่ ชาวบ้านเรียกว่า วัดดอยสุเทพ หรือวัดดอย สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1962 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2010 (Department of Religious Affairs, 1990) และมีการยกฐานะวัดนี้เป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2506 (Anantasirirat, 2021) (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.15 วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 25 ไร่ 2 งาน 15 ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1920 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 1925 และได้ยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหารในปี พ.ศ. 2493 (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.16 วัดพวงหงษ์ ตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 3 ไร่ 2 งาน 92 ตารางวา วัดพวงหงษ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2060 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2062 (Department of Religious Affairs, 1990; The 7th Regional Office Fine Arts, Chiang Mai, 2018)

1.3.17 วัดพันเตา ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน วัดพันเตา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2040 (Department of Religious Affairs, 1990) ชาวบ้านเรียกว่า วัดพันเตา (Ongsakul, 2016)

1.3.18 วัดยางกวาง ตั้งอยู่ที่ฝั่งตะวันตกของถนนสุริยวงค์ ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดราษฎร์ โดยสังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 1 ไร่ 3 งาน ยังไม่มีประวัติการสร้างวัดนี้ไว้อย่างชัดเจน (The 7th Regional Office Fine Arts, 2019)

1.3.19 วัดร่ำเปิง หรือวัดลำเปิง ตั้งอยู่เลขที่ 1 บ้านร่ำเปิง หมู่ที่ 5 ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 14 ไร่ 3 งาน 9 ตารางวา (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.20 วัดโลกโมฬี ตั้งอยู่ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2070 (Fine Arts Department, 1999) โดยพระเมืองเกษเกล้าโปรดเกล้าให้สถาปนาวัดนี้ในบริเวณบ้านหัวเวียง จากนั้นในปี พ.ศ. 2071 จึงสร้างเจดีย์และวิหาร และเมื่อคราวพระเกษเกล้าเสด็จสวรรคตได้นำพระอัฐิมาบรรจุที่เจดีย์แห่งนี้ (The 7th Regional Office Fine Arts, Chiang Mai, 2018)

1.3.21 วัดศรีเกิด ตั้งอยู่เลขที่ 171 ถนนราชดำเนิน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 6 ไร่ 27 ตารางวา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2339 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2339 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 8 เมตร ยาว 18 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990)

1.3.22 วัดสวนดอก เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่เลขที่ 21/1 บ้านเชิงดอย ถนนสุเทพ หมู่ที่ 3

ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 35 ไร่ 2 งาน 44 ตารางวา (Department of Religious Affairs, 1990) สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1915 ได้ยกฐานะเป็นอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 1962 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 19 เมตร ยาว 36 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990; Anantasirirat, 2021)

1.3.23 วัดแสนเมืองมาหลวงหรือที่ปัจจุบันเรียกว่า วัดหัวข่วง ตั้งอยู่ที่ 175 ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 4 ไร่ 1 งาน 21 ตารางวา (KomChadLuek Online, 2014) ชาวบ้านเรียกว่า วัดแสนเมืองมาหลวง แต่เดิมมีชื่อว่า วัดลักขุปราคมาราม ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าแสนเมือง (Wikipedia, 2022)

1.3.24 วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ ตั้งอยู่เลขที่ 129 ถนนราษาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีขนาดเนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 43 ตารางวา มีชื่อเรียกว่า วัดอุโมงค์ หรือวัดอุโมงค์ (มหาเถรจันทร์) (Department of Religious Affairs, 1990) วัดอุโมงค์ หรือวัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ บางครั้งเรียกว่า วัดอุโมงค์อารยมนทล (Ongsakul, 2016) สร้างเมื่อ พ.ศ. 1910 ของสมัยพระเจ้ากือนา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 1918 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 4.05 เมตร ยาว 10.70 เมตร (Department of Religious Affairs, 1990) สรุปดัง Table 2

Table 2

History, construction and restoration of the Temple in Mueang District, Chiang Mai Province
ประวัติความเป็นมาและการสร้างบูรณะของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

รายการชื่อวัด	วันที่ตั้งวัด	วันที่ได้รับวิสุงคามสีมา	ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา
1. วัดกู่เต้า	1993	1995	เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 96 ตอนที่ 167 ลงวันที่ 25 กันยายน 2522
2. วัดเกตการาม (เกตุการาม)	1971	1981	เล่ม 98 ตอนที่ 177 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2524
3. วัดเจ็ดยอด	1998	1998	เล่ม 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478
4. วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร	1954	2516	เล่ม 52 หน้า 3682 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 97 ตอนที่ 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2523
5. วัดเชียงใหม่	1839	2449	เล่ม 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 96 ตอนที่ 145 ลงวันที่ 21 สิงหาคม 2522
6. วัดเชียงยืน	1840	-	เล่ม 96 ตอนที่ 145 ลงวันที่ 21 สิงหาคม 2522
7. วัดดวงดี	1910	-	เล่ม 98 ตอนที่ 177 หน้า 3679 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2524
8. วัดบวรนครหลวง	2221	2497	เล่ม 97 ตอนที่ 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2523

Table 2
 (continued)

รายการชื่อวัด	วันที่ตั้งวัด	วันที่ได้รับ วิสุงคามสีมา	ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขต ในราชกิจจานุเบกษา
9. วัดบุพพาราม	2039	2070	เล่ม 96 ตอน 145 ลงวันที่ 21 สิงหาคม 2522
10. วัดปราสาท	2035	2040	เล่ม 96 ตอน 167 ลงวันที่ 25 กันยายน 2522
11. วัดป่าแดงมหาวิหาร	1974	1995	เล่ม 52 หน้า 3682 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 98 ตอน 177 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2524
12. วัดผาลาด	2524	-	เล่มที่ 118 ตอนพิเศษ 127 ง ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2544 และ GPS พิกัด UTM47493400E,2078400N,LAT18-47-56N, LONG98-56-14E
13. วัดพระเจ้าเม็งราย (วัดกาละก้อด)	1839	1839	เล่ม 52 ตอน 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478
14. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร	1962	2010	เล่ม 52 ตอน 75 หน้า 3682 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478
15. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร	1920	1925	เล่ม 52 ตอน 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 96 ตอน 97 ลงวันที่ 16 มิถุนายน 2522
16. วัดพวงหงษ์	2060	2062	เล่ม 97 ตอนที่ 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2523
17. วัดพันเตา	2040	13/7/2563	เล่ม 97 ตอน 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2523
18. วัดยางกวง	31/3/2554	15/1/2557	เล่มที่ 97 ตอนที่ 10 หน้า 3 ฉบับพิเศษ ลงวันที่ 24 มีนาคม 2523
19. วัดร่ำเปิง	2035	6/2/2556	เล่ม 52 ตอน 75 หน้า 3682 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 97 ตอน 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2523
20. วัดโลกโมฬี	9/10/2544	22/9/2546	เล่ม 96 ตอน 97 ลงวันที่ 16 มิถุนายน 2522 และเล่ม 102 ตอน 65 ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2528
21. วัดศรีเกิด	2339	2339	เล่ม 52 ตอน 75 หน้า 3682 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478
22. วัดสวนดอก	1915	1962	เล่ม 52 ตอน 75 หน้า 3682 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และเล่ม 97 ตอน 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2523
23. วัดแสนเมืองมาหลวง (วัดหัวข่วง)	2063	2063	เล่ม 96 ตอน 167 ลงวันที่ 25 กันยายน 2522
24. วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์	1910	1918	เล่ม 96 ตอน 184 ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2522

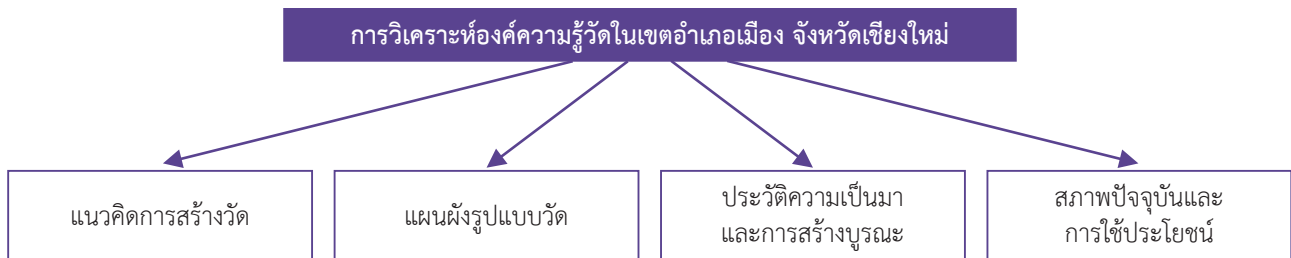
1.4 สภาพปัจจุบันและการใช้ประโยชน์ พบว่า วัดทั้ง 24 แห่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ และมีการใช้ประโยชน์จากวัด ได้แก่ 1) ใช้ประกอบศาสนกิจของวัดทั้ง 24 แห่ง 2) ใช้เป็นสำนัก/สถานที่ปฏิบัติธรรม พบที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดผาลาด วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดร่ำเปิง และวัดอุโมงค์สวน

พุทธธรรม 3) เป็นร้านค้า พบที่วัดเชียงมั่น วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และวัดศรีเกิด 4) โรงเรียนสามัคคีวิทยาทาน พบที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร 5) โรงเรียนพระปริยัติธรรม พบที่วัดบุพพาราม และ 6) พิพิธภัณฑ์ พบที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นต้น สรุปผลการวิจัยดัง Figure 2

Figure 2

Results of the Analysis of the Body of Knowledge of the Temple in Mueang District, Chiang Mai Province

สรุปผลการวิจัยการวิเคราะห์องค์ความรู้วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้วิหารในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า

2.1 ประเภทของวิหารสามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) วิหารหลวง พบที่วิหารวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร 2) วิหารทรงปราสาท พบที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วิหารวัดปราสาท และวิหารวัดป่าแดง มหาวิหาร 3) วิหารพระเจ้าทันใจ พบที่วิหารวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และ 4) วิหารพระยืน พบที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

2.2 รูปทรงวิหาร พบว่า เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะทรงไทยล้านนา ได้แก่ พระวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วิหารวัดศาลาต เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมตามแนวผา พระวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร มีลักษณะทรงล้านนาผสมสมัยกลาง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนและหลังคามุงกระเบื้อง ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นไม้แกะสลัก บานประตูและหน้าต่างเป็นไม้แกะสลักกลวงรัก ปิดทอง (Anantasirirat, 2021) แต่บางวัดหลังคาของวิหารจะมีการซ้อนชั้นด้านข้างสองหรือสามระดับตามขนาดของวิหาร (Laoratanurak & Srisuwan, 2018)

2.3 วัสดุที่ใช้และเทคนิคการสร้าง พบว่า มีการสร้างและตกแต่งวิหารที่ใช้วัสดุหลายประเภท แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 2.3.1) วัสดุที่ใช้เป็นโครงสร้างอาคาร ได้แก่ 1) ไม้ เป็นอาคารที่ใช้วัสดุไม้ทั้งหลังแบบถอดประกอบที่ใช้สลักเดือยแทนตะปู พบที่วิหารไม้โบราณ วัดบุพพาราม วิหารหลวง วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร (Laoratanurak & Srisuwan, 2018) และพระวิหารลายคำ หรือพระวิหารสิงห์ (Anantasirirat, 2021) 2) ปูน/กระเบื้อง/อิฐ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน พบที่พระวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร พระวิหารนอน วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ (Anantasirirat, 2021) วิหารทรงปราสาทวิหารหลวง วัดปราสาท วิหารหลวง วัดป่าแดง หลวงวรวิหาร และวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (Boonyasurat, 1999) และ 3) คอนกรีตเสริมเหล็ก ได้แก่ พระวิหารหลวง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พระวิหารพระเจ้าทันใจ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และวิหารของวัดสวนดอก (Anan-

tasirirat, 2021) และ 2.3.2) วัสดุประเภทที่ใช้ตกแต่ง ได้แก่ 1) ปูนปั้นน้ำมัน พบที่พระวิหาร วัดเจดีย์หลวงที่มีตกแต่งวิหารหรือซุ้มประตูโขงด้วยงานปูนปั้น ปูนปั้นซุ้มประตูที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร 2) วัสดุประเภทกระจก ได้แก่ กระจกเงิน พบที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ 3) ยางรัก ใช้ทาหรือพ่นที่ต้องการประดับลวดลายปูนปั้นหรือกระจก 4) สี ใช้ทาหรือเขียนฝาผนังที่ได้จากสีธรรมชาติและสีจากการสังเคราะห์ และ 5) ทองคำเปลว ใช้ปิดทับยางรัก ในการประดับลวดลายแกะสลักที่ผนัง เสา หน้าบันวิหาร พบที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และลายคำประดับผนัง พบที่วิหารวัดปราสาท (Dumrikul, 1996)

2.4 สกulpture และฝีมือช่าง แบ่งออกเป็น 2 สกulpture กับอีก 2 ฝีมือช่าง ดังนี้ 1) สกulpture เชียงใหม่ ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังข์ทองภายในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วิหารวัดปราสาท วิหารวัด ป่าแดงหลวง วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร 2) สกulpture พม่า ได้แก่ วิหาร วัดศาลาต สร้างโดยช่างชาวพม่า (Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] & Harukhamja, 2017) 3) ฝีมือช่างไทใหญ่ ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวิหาร วัดบวกรกรหลวง อายุประมาณราว กลางพุทธศตวรรษที่ 25 และ 4) ฝีมือช่างตามแบบศิลปะ กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ช่างท้องถิ่นล้านนาที่ยืมรูปแบบจิตรกรรม ศิลปะกรุงเทพฯ มาเขียนอีกทีหนึ่ง ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณหงส์ภายในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 25 (Laohom, 1994)

2.5 การกำหนดอายุสมัยและแบบศิลปะ พบว่าการสร้างวิหารแบ่งออกเป็น 9 ยุคสมัย ได้แก่ 1) สมัยพระเจ้าเมืองแก้ว ได้แก่ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นพระวิหารขนาดเล็ก แบบศิลปะล้านนา สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2061 (Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] & Harukhamja, 2017) 2) สมัยพระเจ้าติโลกราช ได้แก่ วิหาร วัดศรีเกิด สร้างปี พ.ศ. 2352 3) สมัยพระเจ้ากือนาธรรมิกราช ได้แก่ วิหาร วัดสวนดอก เป็นพระวิหารโถงไม่มีผนัง แต่มีระเบียงโดยรอบ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดพระนามว่า พระพุทธรูปภูมิคำคัง สร้างเมื่อ

ปี พ.ศ. 2473 4) สมัยครูบาทศรีวิชัย ได้แก่ วิหารวัดผาลาด เป็นแบบศิลปะไทลื้อ เดิมทีมุ่งด้วยใบตองตึงมาบูรณะเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินขอในสมัยที่สร้างทางขึ้นดอยสุเทพ (Phrakruth-eerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] & Harukhamja, 2017) พระวิหาร วัดเจ็ดยอด วิหารหลวง วัดพระสิงห์ วัดเชียงมั่น เมืองเชียงใหม่ 5) สมัยพระมหาญาณมงคลโพธิ์ ได้แก่ วิหารวัดพระธาตุดอยสุเทพ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2086 (Anantasirirat, 2021) 6) สมัยเจ้าพระยาสุธรรมราชา ได้แก่ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2356-2406 โดยครูบาทศรีวิชัย ต่อมาปี พ.ศ. 2463 และปี พ.ศ. 2536 โดยกรมศิลปากร (Boonyasurat, 1999) 7) สมัยพระยาหลวงสามล้าน ได้แก่ วิหารหลวง วัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) สร้างราวปี พ.ศ. 2339-2398 รื้อถอนปี พ.ศ. 2543 และสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2544 ทดแทนพระวิหารหลังเดิมที่ถูกไฟไหม้เสียหาย) 8) สมัยพระยาอุปราชมหาวงศ์ ได้แก่ วิหาร วัดพันเตา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2390 และ พ.ศ. 2418 บูรณะปี พ.ศ. 2518 ย้ายมาสร้างปี พ.ศ. 2419-2551 และ 9) สมัยเจ้าแก้วนวรรัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 (พ.ศ. 2452-2482) ได้แก่ วิหารหลวง วัดบวกรกหลวง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2497 บูรณะปี พ.ศ. 2468 และ พ.ศ. 2498 (Wicharamaethi, 2007)

2.6 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบของวิหารและองค์ประกอบทางโครงสร้างวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้ 2.6.1) รูปแบบของวิหารแบ่งออกเป็น 7 รูปแบบ คือ 1) วิหารโถง พบที่วิหารวัดสวนดอก 2) วิหารทรงปิด พบที่วิหารวัดบุพพาราม วัดเกตการาม และวัดบวกรกหลวง 3) วิหารทึบ เป็นวิหารมีผนังก่อทึบ พบที่พระวิหาร วัดเจ็ดยอด และวิหารน้อย วัดบุพพาราม 4) วิหารแบบมีมณฑปต่อท้าย พบที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วิหารวัดปราสาท วิหารวัดปราสาท และวิหารวัดป่าแดงมหาวิหาร 5) วิหารทรงโรง พบที่วิหารหลวง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วิหารวัดเชียงมั่น 6) วิหารทรงปราสาท พบที่วิหารหลวง วัดปราสาท วิหารหลวง วัดป่าแดงหลวงวรวิหาร วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วิหารวัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ (Boonyasurat, 1999) และ 7) เจดีย์วิหาร สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1998-1999 มีวิหารเพียงแห่งเดียวในล้านนา คือ วัดเจ็ดยอด (Anantasirirat, 2021) และ 2.6.2) องค์ประกอบทางโครงสร้าง

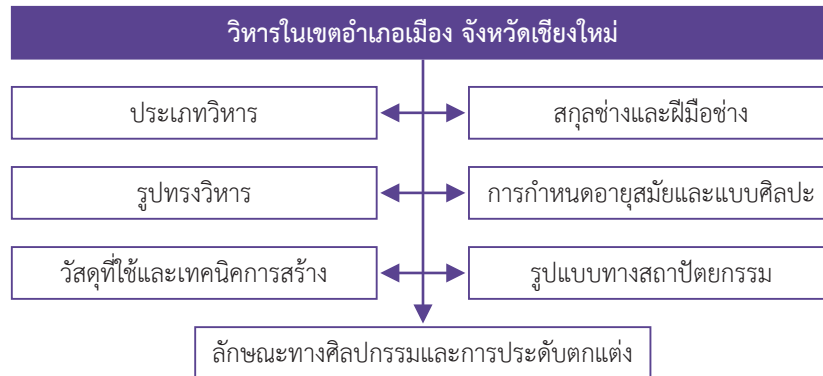
วิหาร พบว่า โครงสร้างหลังคาและเสาของวิหาร จะมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า ซื่อม้าย่างไหม และยังมีกรลดชั้นยกเก็จที่เรียกว่า ชุต ส่วนครึ่งล่างเป็นปูน เสาวิหาร และเสาระเบียงและฐานวิหารโดยมีส่วนสูงประมาณ 1 เมตร ฐานเชิง 3 ชั้น เพื่รองรับชุตฐานปัทม์ (Boonyasurat, 2022)

2.7 ลักษณะทางศิลปกรรมและการประดับตกแต่งวิหาร พบว่า องค์ประกอบทางศิลปกรรมตามวัสดุในการสร้างแบ่งออกเป็น 4 ประเภท (Boonyasurat, 2022) ดังนี้ 2.7.1) องค์ประกอบเครื่องไม้ ได้แก่ ซื่อฟ้า หรือจ้อฟ้า ป้านลม หรือพานลม ทางหงส์ เชิงชาย หรือแป้นน้ำย่อย แผลแล ปากแล หน้าบัน หน้าท้อง โถงคิ้ว บ้าง และนาคทนต์ 2.7.2) องค์ประกอบเครื่องปูน ได้แก่ ปราสาทเพ็ญ ซื่อฟ้ายอง ประตู่โขง ฐานชุกชี กุพระเจ้า หรือโขง และแท่นวางดอกไม้ 2.7.3) องค์ประกอบเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ รูปสัตว์ประดับอาคารที่เป็นรูปหงส์ นกยูงที่ประดับในวิหารล้านนา และ 2.7.4) องค์ประกอบเครื่องโลหะ ได้แก่ ฉัตร 3 ชั้น ฉัตร 5 ชั้น ฉัตร 7 ชั้น และฉัตร 9 ชั้น (Laoratanurak & Srisuwan, 2018) ในขณะที่ผลงานด้านศิลปกรรมของวิหารในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ ได้แก่ 1) จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร 2) จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกรกหลวง ภาพทหารและภาพการเดินทางของชาวเชียงใหม่ และ 3) ศิลปกรรมเครื่องไม้ประดับหน้าบันของวิหารวัดพันเตา (Fine Arts Department, 1999)

ส่วนการประดับตกแต่งภายในวิหารพบว่า 1) มีลวดลายทองบริเวณตามซื่อ คาน เสา ผนัง และโครงสร้างม้าย่างไหม ได้แก่ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ซึ่งภายในวิหารมีการประดับตกแต่งลวดลายลงรักปิดทองอย่างงดงาม (Tunsuwat, 2014; Phra Nutthaphong Siribhaddacārī [Wong in] & Makaew, 2022) และ 2) มีลวดลายปูนปั้น ได้แก่ วัดสวนดอก (วัดบุพพาราม) ผนังด้านข้างเป็นลายปูนปั้นรูปเทวดา (Fine Arts Department, 1999; Laoratanurak & Srisuwan, 2018) นอกจากนี้ ยังมีการตกแต่งประติมากรรมรูปเทวดาตกแต่งอาคาร พบที่วิหารมหาโพธิ์ วัดเจ็ดยอด (Phrakruth-eerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] & Harukhamja, 2017) ปรากฏดัง Figure 3

Figure 3

Results of the Analysis of the Body of Knowledge of the Vihara in Mueang District, Chiang Mai Province
สรุปผลการวิจัยการวิเคราะห์องค์ความรู้วิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

อภิปรายผล (Discussions)

จากการวิเคราะห์องค์ความรู้วัดและวิหารล้านนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและพัฒนาข้อกำหนดความต้องการเมทาตาทาที่มีความสำคัญต่อการนำผลการวิจัยไปพัฒนาต่อยอดการกำหนดองค์ประกอบเมทาตาทาสำหรับวิหารล้านนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้สามารถจัดเก็บ สืบค้นและเข้าถึง และสงวนรักษาวัตถุทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปพัฒนาเป็นเค้าร่างเมทาตาทาที่เป็นมาตรฐานในการจัดการสารสนเทศในรูปแบบดิจิทัลสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. องค์ความรู้วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.1 แนวคิดการสร้างวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ให้ความสำคัญกับคติการบูชาพระธาตุและคติจักรวาลสอดคล้องกับงานวิจัยของ Laoratanurak and Srisuwan (2018) กล่าวว่า คติจักรวาลและพุทธจักรวาลคติถือเป็นแนวคิดหลักที่ถูกถ่ายทอดลงไปใน การออกแบบวางผังของวัดสำคัญ ๆ ท้าวอาณาจักรล้านนา และใช้พระธาตุเป็นการแสดงพลังสำคัญ และแสดงถึงความรู้ด้านดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ การใช้ดาวนพเคราะห์สำคัญ 9 องค์ในทางคติสัญลักษณ์จำลองอาณาเขตจักรวาลพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] & Harukhamja, 2017)

1.2 การวางแผนผังรูปแบบวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่วางแผนผังให้ประตูโขงวิหารและเจดีย์เป็นแนวเส้นตรง สอดคล้องกับ Boonyasurat (1999, 2022) กล่าวว่า การวางแผนผังตำแหน่งวัดในเขตล้านนาเน้นความสำคัญกับพระธาตุเจดีย์เป็นหลักวางในตำแหน่งกึ่งกลางหรือจุดศูนย์กลางของวัด Sukanthasirikul et al. (2022) วิหารคือ ส่วนสำคัญรองลงมาซึ่งจะวางในตำแหน่งที่สัมพันธ์กับพระเจดีย์ โดยวิหารจะตั้งอยู่ด้านหน้าพระเจดีย์ในแกนเดียวกัน ตั้งอยู่ในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกในระนาบเดียวกันจากซุ้ม

ประตูโขงเข้ามายังวิหารและเจดีย์

1.3 ประวัติความเป็นมาของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่สร้างเป็นวัดแห่งแรกของเชียงใหม่ คือ วัดเชียงมั่น สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1839 รัชสมัยพญามังราย (พ.ศ. 1781-1890) ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังรายในสมัยกรุงธนบุรีโดยพระพุทธศาสนาสายที่สืบทอดมาจากเมืองหริภุญชัยนี้จะมีบทบาทอย่างสำคัญอยู่ในดินแดนล้านนายุคต้น ๆ ได้มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (Inthajak, 2002) อีกทั้งยังมีพุทธศาสนาหินยานลังกาวงศ์นิกายรามัญจวบจนกระทั่งสมัยพญากือนา กษัตริย์แห่งล้านนา เมื่อปี พ.ศ. 1898 เป็นต้นมา (Khotsupho, 2017) และมีการนำเอาพระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์แบบสุโขทัยเข้ามาสู่ในล้านนาที่มีบทบาทต่อรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเชียงใหม่ในด้านการวางผังอาคารวัด อุโบสถ และเจดีย์ (Eakjan et al., 2022)

1.4 สภาพปัจจุบันและการใช้ประโยชน์ พบว่า วัดทั้ง 24 วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ และมีการใช้ประโยชน์จากวัดทั้งที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ สำนัก/สถานที่ปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thitavisiddho et al. (2017) กล่าวว่า วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศาสนสถานและแหล่งเรียนรู้ภายในวัดที่เป็นจุดที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นสถานที่จัดการศึกษาให้กับทางมหาวิทยาลัยของสงฆ์และจัดกิจกรรมสื่อสารธรรมะให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ ยังนับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนาตามประวัติความเป็นมาของวัดอันยาวนานในแถบภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงอีกด้วย (Ruenkhum et al., 2021)

2. องค์ความรู้วิหารในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พบว่า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมล้านนา มีแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และฐานมีการย่อเก็จ (Laoratanurak &

Srisuwan, 2018) ได้แก่

2.1 ประเภทวิหารส่วนใหญ่เป็นวิหารหลวงที่ใช้สอยหลักเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญต่าง ๆ ซึ่งวัดหลวงมีกิจกรรมพิเศษที่แตกต่างจากวัดทั่วไป อีกทั้งยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหลักของวัด (Sukanthasirikul et al., 2022) จึงต้องมีการสร้างวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป โดยเป็นคติความเชื่อและประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับการบูชาพระบรมธาตุ ซึ่งจะมีพุทธศาสนิกชนชาวล้านนามากราบไหว้บูชาและสรงน้ำพระธาตุในวันสำคัญต่าง ๆ (Peungphut & Chaiyaporn, 2022)

2.2 รูปทรงวิหารส่วนใหญ่เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะทรงไทยล้านนา และอาคารก่ออิฐถือปูน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Puchitchawakorn (2014) กล่าวว่า วิหารแบบพื้นบ้านล้านนาที่เป็นอาคารขนาดเล็ก รูปทรงเตี้ย ๆ หลังคาลดชั้น หน้า 3 ชั้น หลัง 3 ชั้น ประดับช่อฟ้าใบระกา และหางหงส์ที่เป็นแบบพื้นบ้านล้านนา

2.3 วัสดุที่ใช้และเทคนิคการสร้าง พบว่า มีการสร้างและตกแต่งวิหารที่ใช้วัสดุเป็นโครงสร้างอาคารประเภทไม้ ปูน กระเบื้อง อิฐ และคอนกรีตเสริมเหล็ก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Puchitchawakorn (2014) กล่าวว่า วิหารเป็นอาคารถาวรสร้างด้วยไม้สักคองทน ก่ออิฐถือปูน กระเบื้อง และคอนกรีตเสริมเหล็ก และมีความวิจิตรบรรจงกว่าอาคารอื่น ๆ

2.4 สกulpture และฝีมือช่าง พบว่า มีการจำแนกแบบศิลปะเป็นสกุลช่างเชียงใหม่ สกุลช่างพม่า ช่างไทใหญ่ และช่างตามแบบศิลปะกรุงเทพฯ ซึ่งวิหารในวัฒนธรรมล้านนามีลักษณะรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตามกลุ่มสกุลช่าง (Inthajak, 2002; Boonyasurat, 2022) หรือตามลักษณะการทำงานของช่างที่มีแนวความคิดทางการออกแบบ เทคนิคการสร้างวิหาร และฝีมือช่างในทิศทางเดียวกัน

2.5 การกำหนดอายุสมัยและแบบศิลปะ พบว่า วิหารในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าเมืองแก้ว สมัยพระเจ้าติโลกราช สมัยพระเจ้ากือนา-ธรรมิกราช สมัยครูบาศรีวิชัย สมัยพระมหาญาณมงคลโพธิ์ สมัยเจ้าพระยาสุริยักราช สมัยพระยาหลวงสามล้าน สมัยพระยาอุปราชมหาวงศ์ และสมัยเจ้าแก้วนารัฐ ซึ่งรูปแบบของวิหารที่ปรากฏขึ้นในสมัยตระกูลเจ้าเจ็ดตนในช่วงปี พ.ศ. 2317-2442 นครเชียงใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ยังคงสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย ซึ่งวิหารเป็นศิลปะแบบล้านนาแบบดั้งเดิม (Malai, 1997) และต่อมาได้รับอิทธิพลแบบผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น พม่า จีน และไทยในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19-21 (Eakjan et al., 2022)

2.6 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นวิหารโถง วิหารทรงปิด และวิหารทรงปราสาท สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] and Harukhamja (2017) กล่าวว่า วิหารล้านนาที่สร้างในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 24 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมของชาวจีน ชาวไทลื้อ และชาวลัวะที่มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างวิหารโถงและวิหารแบบปิดที่มีทั้งฝาผนังไม้และฝาผนังก่ออิฐถือปูน ส่วนองค์ประกอบทางโครงสร้างวิหาร พบว่า โครงสร้างหลังคาและเสาของวิหารจะมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า ช่อฟ้าต่างใหม่ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] and Harukhamja (2020) กล่าวว่า องค์ประกอบทางโครงสร้างสถาปัตยกรรม ได้แก่ เสา คาน ผนัง ฯลฯ มีหน้าที่ทางโครงสร้างอาคารเพื่อรองรับการประดับตกแต่งด้านงานแกะสลัก งานลงรัก ปิดทอง และงานจิตรกรรมฝาผนัง

2.7 ลักษณะทางศิลปกรรมและการประดับตกแต่งวิหาร พบว่า วิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่มีองค์ประกอบทางศิลปกรรมตามวัสดุในการสร้างที่เป็นไม้ ปูนปั้น เครื่องปั้นดินเผา และโลหะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] and Harukhamja (2017) กล่าวว่า องค์ประกอบทางศิลปกรรม เช่น ช่อฟ้า ป้านลม หน้าแหวน นาคพันต์ ทำหน้าที่เสริมโครงสร้างและเพิ่มความหมายสัญลักษณ์ในวิหารสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนการประดับตกแต่งภายในวิหาร พบว่า การตกแต่งภายในวิหารมีลวดลายทองบริเวณตามช่อ คาน เสา ผนัง และโครงสร้างไม้ต่างใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phrakrutheerasutapoj [Sa-nga Chaiwong] and Harukhamja (2020) กล่าวว่า การตกแต่งภายในวิหารของวัดจะมีการลงรักปิดทองบนเสาและมีภาพเขียนพุทธประวัติอยู่บนผนังสองด้านจิตรกรรมบนฝาผนัง นอกจากนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Laoratanurak and Srisuwan (2018) ที่กล่าวถึงการประดับตกแต่งภายในวิหารจะมีการแกะสลักลวดลายบนไม้ที่มีลวดลายพรรณพฤกษาและดอกไม้ต่าง ๆ สัตว์หิมพานต์ ลายเทพพนม สิ่ง หงส์ นาค ครุฑ รุกขเทวดา และนางฟ้า เป็นต้น

■ ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัด โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดสร้างเป็นระบบฐานข้อมูลสืบค้นวัดและวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลกลางร่วมกัน ให้มีข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับวัดที่ครอบคลุมในประเด็นที่ศึกษา

2. ควรมีการศึกษาองค์ความรู้เรื่องวัด วิหาร หรือสถานที่สำคัญในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจากการสืบค้นข้อมูลในฐานข้อมูลของสำนักงานพระพุทธ

ศาสนาแห่งชาติ ยังไม่พบข้อมูลต่าง ๆ ในส่วนประเด็นที่ศึกษา เพียงพอมากนัก

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์องค์ความรู้ เรื่องวัดและวิหารในอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ หรือ เขตพื้นที่ล้านนาของภาคเหนือในประเทศไทย
2. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้อาคารเสนาสนะ พุทธศาสนสถาน หรือสิ่งสำคัญภายในวัดที่สำคัญอื่น ๆ เช่น หอไตร เจดีย์ อุโบสถ พระพุทธรูปในจังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่ จังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทย
3. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ควรใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่มีความรู้หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญวัด และวิหารล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ นักวิชาการศาสนา นักโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ หรือสกล้านนา (ช่างก่อสร้างและบูรณะโบราณสถานชาวล้านนา) หรือปราชญ์/คนในชุมชนเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ร่วมด้วยในการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ให้ทุนวิจัยเพื่อผลิตผลงานทางวิชาการ ภายใต้โครงการทุนสนับสนุนการวิจัยแก่อาจารย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ความรู้และองค์ประกอบ เมทาตาของวัตถุทางวัฒนธรรมในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่” ประจำปีงบประมาณ 2565

เอกสารอ้างอิง (References)

- Anantasirirak, W. (Comp.) (2021). *Phra 'ārām lūang lēm nung* [Phra aram luang, volume 1] (2nd ed.). Department of Religious Affairs, Ministry of Culture. <http://www.stabundamrong.go.th/web/noticeable/n204.pdf>
- Boonyasurat, W. (1999). *The study buddhist shrine with connecting Prasada in Northern Thailand*. Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:31661>
- Boonyasurat, W. (2022). *Sāt sin chit win yān wihān lānnā* [Science, art, spirituality, Lanna Viharn]. Mueang Boran.
- Department of Religious Affairs, Thailand. (1990). *Pra wat wat thūa rāt 'ā nā chak lēm kao* [History of temples throughout the Kingdom, volume 9]. Religious Affairs. <https://cmi.onab.go.th/th/ebook/category/detail/id/1/iid/119>
- Dumrikul, S. (1996). *Ngān sinlapakam lāi kham pradap 'ākhān thāng sātānā lān nā nai rawāng Phutthasatawat thī yisip-yisiphā: rāngān wīchāi* [Gold leaf lacquer decorations for religious buildings in Lanna between 20th-24th century B.E.]. Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University.
- Eakjan, D., Kotsupho, P., Tasonthi, S., Panyacheen, P., & Pin-Kaew, J. (2022). The critical of buddhist art in Lanna. *Journal of Buddhist Studies*, 13(1), 209-221. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>
- Fine Arts Department, Thailand. (1999). *Watthana tham phatthanā kām thāng pra wat sāt 'ēk lux lāe phūm pan yāchāng Wat Chiang Mai* [Culture, historical development identity and wisdom of Chiang Mai province]. Gathering documents and records Committee.
- Inthajak, T. (2002). *Studying of Lanna Viharas in Chiangmai school for designing a Vihara Atlok-Mo-Li temple* [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/5452>

- Jongjitngam, S. (2021). Buddhist Monasteries in Buddha's period. *Panidhāna Journal*, 17(1), 1-24. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/250167>
- Khotsupho, P. (2017). *Phra phut sātānā nai 'ānā chark Lānnā* [Buddhism in the Lanna Kingdom]. Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Chiang Mai university.
- KomChadLuek Online. (2014, May 30). *Wat sēn mūang mā lūang phon ngān hāng kām phatthanā khōng khū bā 'āe* [Wat Saen Mueang Ma luang, works of development of 'Krua Ae']. <https://www.komchadluek.net/amulet/185595>
- Laohom, P. (1994). *Sathān phāp kām suksā chit kam fā phanang Chiang Mai* [The status of mural painting educational, Chiang Mai]. *Mueang Boran Journal*, 21(1-4), 217-236. <https://lannaartsdatabase.finearts.cmu.ac.th/blog/026.pdf>
- Laoratanurak, W., & Srisuwan, C. (2018). *Art and cultural knowledge management for communal benefits*. National Research Council of Thailand (NRCT). http://164.115.28.46/thaiken/file_upload/submitter/file_doc/038d244de741e82067b005537940d290.pdf
- Malai, U. (1997). *The study of Lanna Vihara in the period of Chao Chet Thon (1774-1899 A.D) in Chaing Mai, Lampang and Lumphun*. [Master's thesis, Silpakorn University]. SURE. <https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/2737/Fulltext.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nakhonphanom, S. N., Kotprathum, J., Phaethong, B., Nakkānriān, S., & Charuthiranat, A. (Eds.) (2018). *Sāson sathān samkhan khū phāen dīn* [Important religious places in the country]. Department of Religious Affairs, Ministry of Culture.
- Ongsakul, S. (2016). *Sēnthāng Chakkayān sū lāeng rān rū thāng prawattisāt Chiang Mai: lēm thī sām wat nai nakhōn Chiang Mai* [Bicycle trails to study Chiang Mai city historical sources: volume 3 Wat (temples) in the city of Chiang Mai]. Pinkanakorn Development Agency (Public Organization).
- Ounjaiin, K. (Com.). (2010). *Kām samrūat rūap rūam khōmūn suksā wat rāng mūang Chiang Mai* [A survey to collect data to study abandoned temples in Chiang Mai]. Ekaporn Phaisan.
- Peungphut, T., & Chaiyaporn, P. (2022). Design concept and planning style of Vihara, Wat Phradhatu Sri Chomtong, Chiang Mai. *Sarasatr*, 5(1), 191-204. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sarasatr/article/view/257617>
- Phrakhruphiphitharutham, Sunthorn Sukhsaptaweephol, & Charoen Maneejuk. (2021). Integrative buddhist wisdom: Knowledge, practices and social values enhancement in ASEAN. *The Journal of Research and Academics*, 4(3), 11-22. <https://doi.org/10.14456/jra.2021.64>
- Phrakruteerasutapoj (Sa-nga Chaiwong), & Harukhamja, P. (2017). *The study of buddhist architecture and cultural landscape temple Mueang Chiang Mai. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus*. MCU IR. <http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/391>
- Phrakruteerasutapoj (Sa-nga Chaiwong), & Harukhamja, P. (2020). Buddhist architecture and cultural landscape temple Mueang Chiang Mai. *Journal of Buddhist Studies*, 11(2), 287-310. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/242888>
- Phra Nutthaphong Siribhaddacārī (Wong in), & Makaew, L. (2022). The value of mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara. *Journal of Buddhist Studies*, 13(1), 16-30. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/253260>
- Phrapalad Arthid Iddhijoto (Konkaew). (2019). *A study of astrology belief of Lanna buddhists* [Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University]. <https://e-thesis.mcu.ac.th/storage/zNtN99d32coyZzboL3ckfRUw1ePHpUCrZO5sy6qu.pdf>
- Phrathepwetee (Prayut Payutto). (1993). *Photchananukrom phut sā chabap pramūan sap* [Dictionary of Buddhism] (7th ed.). Mahachulalongkorn rajavidyalaya University.
- Puchitchawakorn, P. (2014). Ubosoth-Vihara of Lan Chang architecture: Styles, characteristics, developments and transformations. *NAJUA*, 11, 274-305. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA/article/view/27553>
- Ruenkhum, T., Ciradhammo, T. P., & Peuchthonglang, P. (2021). Suan Dok temple: various monastery and important antiques for buddhist tourism in Chiang Mai. *Journal of Philosophy and Religion, Khon Kaen University*, 6(1), 54-81. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jprku/article/view/249880>
- Rujirojwarangkul, C. (2015). *Klūm Wat Pā Chōeng Dōi Suthep: Ngān Sinlapakam lāe Botbāt Thāng Sangkhom khōng Mūang Chāngmai Nai Samai Rāt Wong Mang Rāi* [Wat Pa Choeng Doi Suthep Group: Fine arts and social roles of Chiang Mai during the Mangrai dynasty] [Master's thesis, Silpakorn University]. SURE. <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/14725>

- The 7th Regional Office Fine Arts, Chiang Mai. (2018). *Mư̄ang Chiang Mai: Rāingān chattham bāp̄chamlōng sām miti phūa kām'anurak lā phatthana rā phūnthi Kamphāeng Mueang-Chāeng Mư̄ang Chiang Mai lā bōrānnasathān phāinai mư̄ang* [Chiang Mai city: Three-dimensional modeling report for the conservation and development of the city wall Jang Mueang Chiang Mai area and historic sites within the city]. Fine Arts Department. <https://www.finearts.go.th/fad7/view/21705>
- The 7th Regional Office Fine Arts, Chiang Mai. (2019). *Wat yāngokwong: wat rāng nai thāmklāng krasāe kām plianplāeng khōng mư̄ang Chiang Mai* [Wat Yang Kuang: An abandoned temple in the midst of the changing trend of Chiang Mai]. Fine Arts Department. <https://www.finearts.go.th/fad7/view/10301>
- Sodabunlu, T. (2003). *The design of Chiang Mai city in Lanna culture* [Master's thesis, Silpakorn University]. SURE. <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/2762>
- Sukanthasirikul, C., Chanreang, T., & Inthanon, V. (2022). An analytical study of the cosmological concept as found in the layout of Lan Na temples. *Journal of Buddhist Studies*, 13(1), 31-47. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/254123>
- Thitavisiddho, P., Phrakusiribohpituk, Yuniram, P., & Punnadharo, P. (2017). The development of tourist and tourism management potential of buddhist with public consciousness in Chiang Mai. *Dhammathas Academic Journal*, 17(3), 25-37. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/article/view/101319>
- Tunsuwat, P. (2014). *Wat in Chiang Mai as appeared in historical maps* [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/44594>
- Wicharamaethi, P. (2007). *Prawat lā tamnān Wat Būak Khrok Lūang* [History and legend of Wat Buak Khrok Luang]. Wat Buak Krok Luang.
- Wikipedia. (2022, December 3). *Wat Sāen Mư̄ang Mā Lūang* [Wat Saen Mueang Ma Luang]. <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดแสนเมืองมาหลวง>